ژیانی دوێنێ و ئەمڕۆمان …

محەمەد بەرزی

ئاشکرایە بە درێژایی ئەو مێژووە پڕ لە کارەساتانەی نەتەوەکەمان ، کورد سەدان شۆڕش و ڕاپەڕینی دژی داگیرکەرانی تورک و فارس و عەرەب کردووە ، بەڵام هەتا ئێستا نەیتوانیوە پارچەیەک لە پارچەکانی وڵاتەکەی ئازاد بکات . بێگومان بۆ نزیکەی ٤٠٠ ساڵیش دەچێت ، هۆکارەکانی شکستە یەک لە دوای یەکەکانمان ، هەمان هۆکارەکانی ئەمڕۆمانن . هەموو جارێک داگیرکەران توانیویانە بە زیرەکیی خۆیان ، کورد فریو بدەن و شۆڕش و نەهامەتییەکانمان بۆ بەرژەوەندی خۆیان بەکار بهێنن ، بەڵام بە داخەوە کورد چ لە ئاشتییدا و چ لە شەڕدا ، نە پلانی هەبووە و نە بیرکردنەوەش . ئەوەتا شوکری فەزلی شاعیر بە شیخ مەحمودی حەفید دەڵێ : (ئیش کە ڕووی ئێستا لە هەورازە ، سەرەولێژی نەکەی … فکری وردیشی ئەوێ ، هەر بە دوعا و نوێژی نەکەی) . بێگومان هەر بزوتنەوەیەک ، چ لە شاخ بێ ، یان لە شار ، ئاوێتەی عەقڵ و قەڵەم و بیرکردنەوە نەبێ ، مەحاڵە ڕووناکی ببینێت . ئەوەی شایانی باسە بارودۆخی کوردی باشور لە چاو پارچەکانی تردا ، تا ڕادەیەک باشتر بووە ، چ لە هاوبەشیکردنی لە پۆستە باڵاکانی دەوڵەتی عیراقدا ، چ لە بارودۆخی کۆمەڵایەتییدا ، کەچی ژمارە و تەمەنی بزوتنەوە چەکدارییەکانی باشور ، زیاتر و درێژتر بوون . جا جگە لە بزوتنەوەکانی شێخ مەحمود و بارزانی ، کە تەمەنیان کورت بووە ، ئەوا شۆڕشی ئەیلولی ساڵی ١٩٦١ ، کە بە یارمەتی ئێرانی داگیرکەر نزیکەی سیازدە ساڵ و نیوی خایاندووە ، ئەنجامەکەشی بە بەرژەوەندی ئێران و زیانی گەورەی خۆمان و دووبەرەکییەک هەرەسی هێناوە ، کە ٥٦ ساڵە ئێسقانی کورد دەهاڕێت . پاشان شۆڕشی نوێی یەکێتی و گوڵانی پارتیش ، میللەتەکەمانی ڕووبەڕووی پاکتاوی ڕەگەزی و ڕاگوێزان و کاولکردنی گوند و باژێر و دەریایەک خوێن کردووە . خۆ کاتێکیش ئەمەریکا گورزی گەورە لە سەددام دەسرەوێنێت ، شۆڕشگێرەکان لە شاخەوە دێنە خوارەوە و حکومەتێکی کوردیی دادەمەزرێنن ، جا ئەگەر چەمکی شۆڕش بریتی بێ لە : (ڕاپەڕین بە ڕووی زوڵم و زۆرداریدا ، بە ئامانجی گۆڕینی هەموو دامودەزگا و دەسەڵاتەکانی ڕژێمی ڕابوردوو ، بە هێنانە کایەی ڕژێمێکی سیاسی پاکوبێگەردی عادیلانە و لە سایەیدا ماف و ئازادی و دادپەروەری و یەکسانی بۆ هاوڵاتییان و پێشکەوتنی کۆمەڵگا دەستەبەر بکات) . ئێستا جێگای خۆیەتی بەراوردێک لە

نێوان بارودۆخی پێش و پاش هەڵگیرساندنی ئەو شۆڕشانەدا بکەین و با بزانیین تا چ ئەندازەیەک سەرکردەکانی کورد ، هەڵگری بیری شۆڕشگیریی و دروستکردنی دەوڵەت بوون و تا چەندیش توانیویانە گۆڕانکاریی لە ژیانماندا بکەن .

ئاشکرایە هەموو حکومەتەکانی عیراق ، بە پێی پلانی ستراتیجی هەنگاویان ناوە ، لەبەر ڕۆشنایی ئەو پلانەنەدا توانیویانە بە سامانی نەوت وڵات ئاوەدان بکەنەوە ، بەڵام پشتیان تەنها بەو سەرچاوەیە نەبەستووە . چونکە سامانی نەوت دوو مەترسی لە خۆگرتووە ، یەکەمیان وەک کشتوکاڵ سامانێکی هەمیشەیی نییە و ئەگەری تەواو بوونی هەیە . دووەمیشیان هەر کاتێک نرخی لە بازاڕەکاندا دابەزێ ، یان لە کاتی جەنگدا وێران بکرێت ، وڵات تووشی نابووتی و کیشەی گەورە و گران دەکاتەوە ، هەر وەک حاڵی ئەمڕۆی حکومەتەکەی هەرێم . هەر بۆیە شان بە شانی نەوت ، گرنگیان بە کشتوکاڵ و پیشەسازیش داوە و توانیویانە تا ڕادەیەکی ئێجگار زۆر ، بە کشتوکاڵ ئاسایشی خۆراک دابین بکەن ، ڕێگری لە چوونەدەرەوەی دراوی قورس بگرن ، وڵات لە فشاری دەرەکی بپارێزن ، بە بەروبۆمەکانیشی کەرەسەی خاو بۆ پیشەسازی ئامادە بکەن و ژێرخانی ئابوری وڵاتەکەی پێ پتەو بکەن ، لە کۆتاییشدا هەلی کار و ژیانی شایستە بە هاوڵاتییەکانیان مسۆگەر بکەن .. هەر بۆ نموونە پێش هەڵگیرساندنی ئاگری شۆڕشەکانی کورد ، جوتیارانی نزیکەی (١٧٥١) گوندی ئاوەدانی کوردستانی باشور ، بە ئارامی سەرقاڵی چاندنی توتن و چەندین بەروبۆمی کشتوکاڵی و ئاژەڵداری بوون . خۆ ئەگەر هەر گوندێک ٤٠ ماڵبووبێت و هەر ماڵەی چوار سەر خێزانیش بوو بێ ، ئەوا تەنها توتن ، توانیویەتی بژێوی (٢٨٠١٦٠) کەس دابینبکات ، ئەمە سەرباری بژێوی هەزاران کرێکار و فەرمانبەرانی کارگەکانی جگەرە و پوختەکردنی توتن و کاسبکاران و ئەو شۆفێرانەی توتنیان گوێزاوەتەوە . پاشان لە نێوان ساڵەکانی (١٩٦٥ و ١٩٧٤) دا هەشت هەزار تەن توتنی ئەو گوندانە فرۆشراوە بە چەندین وڵاتی وەك : (ئەمەریکا ، بەریتانیا ، بەلجیکا ، یەکێتی سۆڤییەت و هەنگاریا) و داهاتێکی ئێجگار زۆریشی بە دوای خۆیدا هێناوە ، کەچی تا ئەمڕۆ زوربەی هەرە زۆری ئەو گوندانە چۆڵن و داریان بەسەر بەردیانەوە نەماوە ، جوتیارەکانیش ، یان ئەنفال کراون ، یان کۆچیانکردووە . خۆ ئەگەر تاکە تاکەیەکیشیان خەریکی توتن بن ، دیارە لەبەر جگەرەی هاوردە ناتوانن بژێوی ڕۆژانەی خۆیان دابین بکەن . پاشان هەر تەنها لە شارێکی وەک سلێمانیدا و لە نێوان ساڵەکانی (١٩٥٤ و ١٩٨٢) دا ، حکومەتاکانی عیراق توانیویانە بەنداوی دەربەندیخان و دوکان ، کارگەکانی : جگەرە و پوختەکردنی توتن ، چیمەنتۆی سەرچنار و

تاسەوجە ، شەکر ، جلوبەرگ ، بیبسی و ئاوی بانیخەیان و بەردی مەڕمەڕ دابمەزرێنن و هەلی کار بۆ هەزاران کەس دابین بکەن ، بە پێچەوانەی ئەمەوە ، کە کار چۆتە قاتی . ئەوەی جێگای داخە لە جیاتی ئەوەی شۆڕشگێڕەکان بە سامانی نەوت و پارەی زۆری ناوخۆ و حکومەتی عیراق ، گوندەکان ئاوەدان بکەنەوە و گرنگی بە کشتوکاڵ و پیشەسازی بدەن و پڕۆژە و کارگەی نوێ بخەنە پاڵ کارگە کۆنەکان و ژێرخانێکی ئابوری پتەو دروستبکەن ، کەچی ئامێرەکانی کارگەی ستراتیجی شەکر ، کە ساڵانە پێویستی بە ١٢٠ هەزار تەن چەوەندەر بووە ، لەگەڵ کارگەی جگەرە بە کیلۆ هەراج دەکەن ، یەکیکیان دەکەن بە مۆزەخانەوە و ئەوەی تریان بە باڵەخانە و کارگەیەکیش نامینی بە ناوی جلوبەرگەوە ، بەمەش دەرگا بە ڕووی دامەزراندنی هەزاران کەسدا دادەخەن . ئاخر ئەگەر شۆڕشگێڕەکان بیریان لە دواڕۆژی کورد بکردایەتەوە ، نە دەبوو ئامێرەکانی بەنداوی بێخمە تاڵان بکەن ، کە بیرۆکەی دروستکردنی دەگەڕێتەوە بۆ ساڵی ١٩٣٧ و ئامانجیشی بوژاندنەوەی ناوچەیەکی فراوانی کوردستان بووە . خۆ ئەگەر تەواو بکرایە دەبوو بە گەورەترین بەنداوی عیراق و توانای بەرهەمهێنانی کارەبا مێگاوات (١٥٠٠)

و گلدانەوەی ١٧ کیلۆمەتر سێجا ئاوی دەبوو . ڕێگەی لە لافاو و وشکەساڵی دەگرت و خاڵێکی فشاریش دەبوو بە سەر عیراق . ئاشکرایە پێش شۆڕشەکانمان ، ساڵانە بە پێی ژمارەی خوێندکاران ، خوێندنگای نوێ کراوەتەوە ، مناڵی پاشا و وەزیر و کەسانی هەژار ، لە سەر یەک مێز دادەنیشتن . پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانمان سەدان جار لە پەیوەندییە قرچۆکەکانی ئەمڕۆمان باشتر بوون . حکومەتەکانی عیراق لە جیاتی ئەوەی بە شەڕخۆری و پارە و زەوی تاڵانی ، کۆشک و تەلار و باڵەخانە ببەن بە ئاسماندا ، هەزاران خانوویان بە کرێکار و فەرمانبەرانی بێ دەرامەت دروستکردووە . وڵات بە عەقڵ و بیرکردنەوە و دڵسۆزی گەشەدەکات ، هەر عەقڵیشە بتوانێ گۆڕانکاری مەزن بکات ، نەک فڕۆکەی تایبەت و ئوتێل و مۆڵ و کردنەوەی خوێندنگا و زانکۆی بەش و بەتاڵی تایبەتی . ئەگەر مێژووی خوێناوی شۆڕشەکانمان ، داروپەردووی ٤٥٠٠ گوند و ١٨٠ هەزار ئەنفال و ٥ هەزار سورەگۆی هەڵەبجە و ٨ هەزار بارزانی بێ گوناح و چەند هەزار پیشمەرگەی شەهیدی سێدارە و سەنگەر و شەڕی ناوخۆی لە خۆی گرتبێ ، ئاخر کەی ڕەوایە بەرهەمەکەی ئەم حکومەتە پاوانخوازە بێ ، کە میللەتێکی ڕووسور و قارەمانی خستۆتە سواڵ . ئەرێ بە ڕاستە لە کتێبی گینس و دنیادا ، شۆڕشگێڕ هەیە بەمجۆرە شۆڕشی کردبێت ؟ . بێگومان هەر ئەمجۆرە حوکمرانییانەش بووە ، یەک بە یەکی ئەمارەتە

کوردییەکانی داوەشاندووە و ڕاپەڕین و شۆڕشەکانی بە ئاشبەتاڵ و گۆڕی بە کۆمەڵ و لە دەستدانی خاکی شیرین و پیرۆزی نیشتمان ، کۆتاییان هاتووە . لە جیاتی ئەوەی بەهەشتێکیمان بۆ بنیات بنێن لە جاران جوانتر بێ ، کەچی نیشتمانێکی ئاوەدانیان بۆ کردووین بە دۆزەخێک ، لە هیچ نیشتمانێکی دنیا ناچێ .

تێبینی : بۆ زانیاری بەنداوی بەخمە سود لە سایتی ویکیپیدیا وەرگیراوە .